

REMINISCENCE A JEJICH POTENCIÁL PRO PRÁCI S VEŘEJNOSTÍ V MUZEU

Simona Pracná

Populace v Evropě rapidně stárne. Tento všeobecně známý a poměrně obávaný trend se již dlohu netýká pouze Německa či Británie, ale také naší země. Stačí narazit na fakt, že v roce 2050 budou lidé ve věku nad 65 let tvořit více než třetinu celkové populace ČR¹, aby si každý uvědomil, že se společnost bude muset na tento stav adaptovat. Kromě ekonomických změn se budou bezpodmínečně zvedat i nároky na mnohé služby. Je důležité, aby právě tito lidé zůstali součástí společnosti a mohli být stále jejími plnohodnotnými členy. Nejde jen o zajištění jejich pohodlného každodenního života a zdravotní péče. Domnívám se, že je zásadní poskytnout jim i dostatečné spektrum stimulů, a to jak sociálních, tak i kulturních. Pro muzejní instituce je tento stav bezpochyby velkou výzvou a zároveň příležitostí pro rozvinutí dosavadních, ale i zcela nových aktivit.

V této krátké statí bych ráda nastínila potenciál vzpomínání a možnosti, jak s ním v muzeu pracovat. Nejedná se o žádnou převratnou novinku, spíše o přehled různých inspirativních podnětů a myšlenek. Čerpám jednak z pramenů, které vychází z praxe sociální práce, ale také z počinů, za nimiž stojí různé zahraniční muzejní instituce.

Pod termínem reminiscence lze chápát vzpomínku, rozjímání nad minulostí, či vyprávění o minulých zkušenostech. Síla vzpomínek netkví jen v nostalgii. Jde o něco mnohem komplexnějšího. Vzpomínky jsou součástí lidské identity. I díky nim si během celého života vytváříme představu o nás samých. Pomáhají nám udržovat kontinuitu života, sebeúčtu, vědomí si vlastního já.²

V děství, mládí i v dospělosti vzpomínky vnímáme často jako samozřejmost, ovšem stačí, aby uběhlo pár desítek let, a najednou se mohou stát tím hlavním, co člověku zbyvá. Ve stáří totiž dochází převážně ke ztrátám – postupně přicházíme o práci, přátele a blízké, oblíbená místa i věci. Adaptovat se na tyto změny může být pro některé lidi velice těžké. Jejich život postrádá smysl a přesah. Životní rekapitulace jim může naopak výrazně pomoci v pochopení a celkovém přijetí

dosavadního života. Skrze ni a přehodnocení postojů může člověk vyřešit své dávné křivdy i osobní problémy a dospět tak do stavu, kdy je šťastný a vděčný za vše, co prožil.³

Reminiscence jako způsob terapie či práce se seniory je dlouhodobě uznávaná a používaná. Využívají ji pracovníci v domovech důchodců, asistenti osob postižených demencí a Alzheimerovou chorobou, ale její potenciál mohou docenit i příbuzní stárnoucího člověka. Reminiscenci si můžeme představit jako skupinovou nebo individuální práci, která probíhá například formou setkávání ve speciálně upravených místnostech, které starým lidem evokují jejich dětství a mládí.

V Rotterdamu na tomto principu vzniklo v rámci domova pro seniory Akropolis tzv. muzeum reminiscencí.⁴ Je koncipováno jako místnosti z doby první poloviny 20. století, které věrně napodobují domácnosti, obchody apod. Všechny předměty, které jsou zde vystaveny, jsou návštěvníkům k dispozici – mohou je zkoumat a dotýkat se jich. Smyslem tohoto netradičního muzea je podle slov ředitele Akropolis posilování štěstí a radosti ze života.

Na práci s reminiscencí bývají postavené i workshopy, na kterých se vyrábí např. vzpomínkové knihy, koláže, výstavky či kufry. Dá se pracovat i s dramatizací, v takovém případě se jedná o tzv. reminiscenční divadlo. Během reminiscence lze rovněž těžit z vizuálních podnětů, jako jsou fotografie, dobové materiály a dokumenty, ze zvuků a hudby, z chutí, vůní, materiálů i pohybu, jako je například tanec, nebo i domácí a ruční práce apod.

Podle Pam Schweitzer⁵, známé odbornice a propagátorky reminiscence, se nemusí jednat o terapii v pravém slova smyslu, ale spíše o přístup, jak lidem umožnit vzpomínat, uvolnit se a prožívat radost ze sdílení a kreativní činnosti. Výsledný efekt může mít velmi pozitivní vliv na celkové zdraví seniorů. Ne pro každého je ovšem reminiscence tou pravou cestou. Velice záleží na typu osobnosti, situaci a momentálním rozpoložení člověka.

Pam Schweitzer uvádí celou řadu důvodů, proč je dobré s reminiscencí pracovat:⁶

- Podpora komunity – sdílení vzpomínek s lidmi, kteří vychází z podobného zázemí, posiluje smysl pro spolupatřičnost.
- Kulturní integrace – při výměně zkušeností v rámci různých skupin (etnických, náboženských, kulturních) pomáhá vzpomínání pochopit a přijímat mezikulturní odlišnosti.

3 V knize Děství a společnost příse Erik Erikson o stáří jako o stádiu životní integrity a moudrosti. Integrity je tím, co pomáhá člověku dojít naplnění a pocitu smysluplnosti. Ucelit si svůj život znamená také odpustit, vzdát se vztahových problémů a křivd. ERIKSON, Erik H. *Děství a společnost*. Praha: Argo, 2002.

4 BENDIEN, Elena, BROWN, Steven D. a REAVEY, Paula. Social remembering as an art of living: Analysis of a 'reminiscence museum'. In: *New technologies and emerging spaces of care* [on-line]. Farnham: Ashgate, 2010, s. 149–167 [cit. 24. 5. 2016]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/260868887_Social_remembering_as_an_art_of_living_Analysis_of_a'_reminiscence_museum'

5 Pam Schweitzer [on-line]. [cit. 24. 5. 2016]. Dostupné z: <http://www.pamschweitzer.com/>

6 About Reminiscence Work. In: Pam Schweitzer [on-line]. [cit. 24. 5. 2016]. Dostupné z: <http://www.pamschweitzer.com/pdf/about-reminiscence-work.pdf>

1 KUBALČIKOVÁ, Kateřina. *Sociální práce se seniory v kontextu kritické gerontologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2015, s. 13.

2 JANEČKOVÁ, Hana a VACKOVÁ, Marie. *Reminiscence: využití vzpomínek při práci se seniory*. Praha: Portál, 2010, s. 12.

- Potírání izolace – zahrnutí do skupiny, která sdílí podobné životní zkušenosti, pomáhá při vyrovnávání se ztrátou partnerů a přátel.
- Nová přátelství – příjemně strávený čas a vzájemné sdílení stimuluje tvorbu nových vztahů.
- Nalézání nové životní perspektivy – podpůrná atmosféra rozvíjí lidský pocit identity a pomáhá uvědomit si smysluplnost života a dojít k jeho sjednocení.
- Vnímání historie – díky sdílení s lidmi stejného věku nebo mladšími člověk nabývá pocit, že je účasten významných milníků posledního století.
- Vzájemné respektování – každý má jedinečné zkušenosti a je jediným a opravovým odborníkem na svůj život.
- Dále vzpomínání stimuluje aktivity, navozuje psychologickou podporu a rozvíjí kreativitu.

Pracovat se vzpomínáním lze ovšem nejen v rámci sociální práce, ale i v obozech blízkých muzejnímu prostředí jako jsou historie, antropologie či etnologie. V nich se běžně používá tzv. biografická metoda či metoda oral history. Nejedná se samozřejmě o terapii, respondent a badatel mají jiný vztah a směřují k jinému cíli, i když výsledný efekt může v jistém smyslu působit terapeuticky.

V této souvislosti jistě stojí za zmínku nezisková organizace Post Bellum⁷, která již od roku 2001 vyhledává a nahrává vzpomínky pamětníků na důležité okamžiky 20. století. Mimo jiné stojí za vznikem obsáhlé databáze Paměť národa⁸, kterou tvoří na 5000 svědectví válečných veteránů, politických vězňů, členů komunistické strany apod.

Pěkným tuzemským příkladem aktivního zapojení seniorů je také projekt SenSen⁹ neboli Senzační senioři, který usiluje o sdružování aktivních seniorů. Spolu s Národním muzeem vytvořil SenSen Národní kroniku, tzv. největší archiv malých dějin, který motivuje seniory ke sdílení vzpomínek a uchovává je pro budoucí generace.

Konečně jsme se dostali k tématu, jak využít reminiscence přímo v muzeu. Práce s pamětníky je s muzejní činností spjatá odpradávna. Jedná se zejména o výzkum historie regionu a dějin každodennosti, mapování významných míst či zpracování sbírkových předmětů. Muzejní pracovníci navíc často s pamětníky spolupracují i při tvorbě výstav. Bylo by ovšem možné seniory a jejich vzpomínky zapojit více a kreativněji?

Již řadu let muzea převážně v západní Evropě¹⁰ nabízí veřejnosti tzv. vzpomínkové balíčky či kufry, které si mohou zájemci půjčit a prozkoumat. Bývají zaměřené na taková období a téma, která jsou relevantní a atraktivní zejména pro seniory,

protože se týkají jejich mládí, zájmů a každodennosti v první polovině 20. století. Tyto kufry jsou naplněné dobovými předměty – obrazovými a textovými materiály, předměty denní potřeby, tehdejšími módními hity apod. Zájemci si je mohou zapůjčit buď zdarma, nebo třeba na základě členství v muzejním klubu. Tuto možnost využívají domovy pro seniory, kde se s těmito kufry pracuje skupinově, ale je možné i individuální zapůjčení (např. v rámci rodiny). Součástí kufrů nejsou jen statické předměty, ale také např. hudební nosiče, soupisy příhodných otázek a návody na doplňkové aktivity. Tyto kufry jsou bezpochyby poutavé a relevantní nejen pro seniory, ale také pro jejich okolí. Zásadní je přitom význam bezprostřední blízkosti dobových předmětů a možnost dotýkat se jich.

Silnou vypovídající hodnotu muzejních předmětů potvrzuje i zajímavý výzkum Heritage in Hospitals z roku 2008, který provedla britská univerzita University College London.¹¹ Výzkum měl za cíl zjistit, jaký vliv mají muzejní exponáty na zdraví pacientů. Některá britská muzea totiž (pro nás možná překvapivě) zapůjčují sbírkové předměty nejen do domovů s pečovatelskou službou, ale také do nemocnic. Ve výzkumu se podrobili pacienti strukturovanému rozhovoru, při kterém mohli prozkoumat různé objekty, které před ně byly vyskládány (např. egyptskou sošku, lávový kámen, lebku pantera). Předmětů se pacienti mohli dotýkat (před i po rozhovoru se dbalo na desinfekci rukou). Důležité bylo, že v nabídce věcí bylo zastoupeno mnoho různých materiálů, přitom jejich spojující charakteristikou bylo pouze to, že se daly snadno přenést. Na začátku a na konci rozhovoru pacienti vyplnili krátký dotazník o jejich momentálním zdravotním stavu a psychickém rozpoložení. Výzkum ukázal, že v naprosté většině případů se pacienti cítili subjektivně lépe po ukončení rozhovoru. Z jejich výpovědí a chování bylo také zřejmé, že nejen nové informace, ale již samotný dotek cenného či vzácného předmětu v nich vzbuzoval silný zážitek. Podstatně rovněž je, že během sezení pacienti díky asociacím vzpomínali na své osobní zážitky, což rovněž přispělo k jejich celkovému uvolnění.

Kromě výše zmíněných vzpomínkových kufrů mohou muzea do svých aktivit zahrnout i setkávání a vzpomínání v klubech či spolkách přátel muzea, nebo nabízet speciální programy s diskuzí, promítáním či tvorením. Lze také vytvářet celé výstavy, na kterých prezentují senioři své osobní předměty a vzpomínky ztvárněné v podobě různých vzpomínkových aranží. Silný potenciál, který u nás dosud není využíván tolik jako v jiných zemích, skýtá rovněž dobrovolnictví seniorů. Je to skvělá příležitost, jak například v muzeích v přírodě či v expozicích z doby moderních dějin využít jejich autentické zkušenosti a znalosti.

Jako velká výzva se jeví i projekty snažící se o propojení různých generací. Stárnutí a umírání je dnes pro mnohé (nejen) mladé lidi tabu. Jelikož v současné

⁷ Post Bellum [on-line]. Post Bellum: © 2015 [cit. 24. 5. 2016]. Dostupné z: <http://www.postbellum.cz/>

⁸ Paměť národa [on-line]. Post Bellum: © 2000–2016 [cit. 24. 5. 2016]. Dostupné z: <http://www.pametraroda.cz/>

⁹ SenSen [on-line]. SenSen: © 2015 [cit. 24. 5. 2016]. Dostupné z: <http://www.sensen.cz/>

¹⁰ V Británii takto pracují například muzea v Beamish, Readingu, Edinburghu a Glasgow.

¹¹ CHATTERJEE, Helen, VREELAND, Sonjel a NOBLE, Guy. Museopathy: Exploring the Healing Potential of Handling Museum Objects. *Museum and society* [on-line], Nov. 2009, 7(3), s. 164–177 [cit. 24. 5. 2016]. Dostupné z: <http://www.ucl.ac.uk/museums-static/touchandwellbeing/flash/reading-room/essays-and-articles/chatterjee-vreeland-noble.pdf>

době se mladí lidé do kontaktu s tou nejstarší vrstvou obyvatelstva příliš nedostanou (pokud nepočítáme jejich prarodiče), nemají často představu o tom, co je to stáří a také, že před padesáti, šedesáti lety se žilo skutečně jinak než dnes. Společnými projekty (rozhovory, mapování historie místa, happeningy apod.) si mohou obě skupiny mnohé předat – z jedné strany zkušenosti a autentické prožitky dějinných zvratů a z druhé energii a inovace. Zároveň si mladí lidé uvědomí i význam a sílu vzpomínek a mohou tak získat větší cit pro toleranci a porozumění starším lidem.

Jako poslední inspiraci bych ráda uvedla zajímavý projekt Memory Jars, který v Santa Cruz Museum of Art and History vytvořila před několika lety Nina Simon a Anna Greco.¹² Jednalo se o netradiční výstavu zaměřenou na zapojení široké veřejnosti (nejen seniorů). Návštěvníci měli k dispozici zavařovací sklenice, pestrou škálu různých materiálů (látky, barevné papíry, drobnosti apod.) a cedulky pro sepsání vzpomínky. Když svou libovolnou vzpomínku kreativně ztvárnili do sklenice a označili ji štítkem, vrátili sklenici zpět na polici, takže si ji ostatní návštěvníci mohli prohlédnout. Projekt byl velice úspěšný. Na jeho konci bylo v galerii zaplněno více než šest set sklenic, které následně Anna Greco analyzovala. Výsledky i proces zpracování dat byl velice zajímavý. Zájemcům doporučuji nahlédnout do disertační práce Anny Greco, kterou vypracovala v roce 2014 v rámci svých studií na univerzitě v Harvardu.¹³

Tímto počinem jsme se nechali inspirovat pro výstavu Projekt Sklenice aneb Zavař si své vzpomínky! v Muzeu ve Šlapanicích, která se konala v létě 2016. Jelikož při psaní tohoto článku má výstava za sebou pouze pár týdnů existence, netroufám si zde uvádět její úspěšnost či dopad, ale můžu alespoň zmínit, jak jsme k tématu přistoupili. S vědomím toho, že české, potažmo šlapanické publikum není příliš zvyklé na aktivní zapojování se do projektů podobného typu, zvolili jsme jednodušší přístup. Téma jsme ohraňovali na prázdniny, cestování a dovolené a ve výstavě jsme návštěvníky přímo instruovali k tomu, aby kreativně ztvárnili svou vzpomínku na cestu či prázdniny a podělili se o ni s ostatními. Do projektu jsme cíleně zapojili i školní skupiny, které nám pomohly výstavu rozprudit.

Závěrem bych už jen ráda dodala, že dle mého názoru i tak samozřejmá věc, jako jsou vzpomínky, může díky muzeím a jejich aktivitám nabýt nové dimenze a otevřít lidem (nejen seniorům) možnost, jak si uvědomit hodnotu svého života a svých zkušeností. Stačí se nebát trochu experimentovat a při plánování muzejní činnosti myslet především na veřejnost a její potřeby.

PRAMENY A LITERATURA:

ERIKSON, Erik H. *Dětství a společnost*. Praha: Argo, 2002.
ISBN 80-7203-380-8.

ERIKSON, Erik H. a ERIKSON, Joan M. *Životní cyklus rozšířený a dokončený: doplněné vydání o devátém stupni vývoje od Joan M. Eriksonové*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. Psychologie P. ISBN 80-7106-291-X.

JANEČKOVÁ, Hana a VACKOVÁ, Marie. *Reminiscence: využití vzpomínek při práci se seniory*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-581-3.

KUBALČÍKOVÁ, Kateřina. *Sociální práce se seniory v kontextu kritické gerontologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2015. ISBN 978-80-210-7864-2.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

About Reminiscence Work. In: *Pam Schweitzer* [on-line]. [cit. 24. 5. 2016]. Dostupné z: <http://www.pamschweitzer.com/pdf/about-reminiscence-work.pdf>

BENDIEN, Elena, BROWN, Steven D. a REAVEY, Paula. Social remembering as an art of living: Analysis of a ‘reminiscence museum’. In: *New technologies and emerging spaces of care* [on-line]. Farnham: Ashgate, 2010, s. 149–167 [cit. 24. 5. 2016]. ISBN 9780754678649. Dostupné z:

https://www.researchgate.net/publication/260868887_Social_remembering_as_an_art_of_living_Analysis_of_a_‘reminiscence_museum’

CHATTERJEE, Helen, VREELAND, Sonja a NOBLE, Guy. Museopathy: Exploring the Healing Potential of Handling Museum Objects. *Museum and society* [on-line], Nov. 2009, 7(3), s. 164–177 [cit. 24. 5. 2016]. ISSN 1479-8360. Dostupné z: <http://www.ucl.ac.uk/museums-static/touchandwellbeing/flash/reading-room/essays-and-articles/chatterjee-vreeland-noble.pdf>

GRECO, Anna M. *Participatory Exhibition Design: Memory Jars at the Santa Cruz Museum of Art and History* [on-line]. Cambridge, 2014. Diplomová práce. Harvard University. Extension School. [cit. dne 24. 5. 2016].

Dostupné z: http://www.museumtwo.com/Participatory_Design_Thesis_Anna_Greco.pdf

Pam Schweitzer [on-line]. [cit. 24. 5. 2016].

Dostupné z: <http://www.pamschweitzer.com/>

Paměť národa [on-line]. Post Bellum: © 2000–2016 [cit. 24. 5. 2016].

Dostupné z: <http://www.pametnaroda.cz/>

Post Bellum [on-line]. Post Bellum: © 2015 [cit. 24. 5. 2016].

Dostupné z: <http://www.postbellum.cz/>

SenSen [on-line]. SenSen: © 2015 [cit. 24. 5. 2016].

Dostupné z: <http://www.sensen.cz/>

12 SIMON, Nina. Adventures in Evaluating Participatory Exhibits: An In-Depth Look at the Memory Jar Project. In: *Museum 2.0* [on-line]. 25. 6. 2014 [cit. 24. 5. 2016]. Dostupné z: <http://museumtwo.blogspot.cz/2014/06/adventures-in-evaluating-participatory.html>

13 GRECO, Anna M. *Participatory Exhibition Design: Memory Jars at the Santa Cruz Museum of Art and History* [on-line]. Cambridge, 2014. Diplomová práce. Harvard University. Extension School. [cit. dne 24. 5. 2016]. Dostupné z: http://www.museumtwo.com/Participatory_Design_Thesis_Anna_Greco.pdf

SIMON, Nina. Adventures in Evaluating Participatory Exhibits: An In-Depth Look at the Memory Jar Project. In: *Museum 2.0* [on-line]. 25. 6. 2014 [cit. 24. 5. 2016]. Dostupné z: <http://museumtwo.blogspot.cz/2014/06/adventures-in-evaluating-participatory.html>

SVOBODA, Michal. Biografická metoda v antropologii. *AntropoWEBZIN* [on-line]. 2007, (2–3). [cit. 24. 5. 2016]. s. 1–11. ISSN 1801-8807. Dostupné z: <http://www.antropoweb.cz/cs/biograficka-metoda-v-antropologii>